

145 години от Априлското въстание

Априлското въстание е връхна точка в българското националноосвободително движение през епохата на Възраждането. Априлското въстание избухва на 20 април 1876 г. по стар стил (2 май по нов стил). Негова задача е извоюването на независимост на България от Османската империя.

С приближаване на решителния час възниква идеята за свикване на общо събрание, на което да се обсъдят основните въпроси на предстоящото въстание. Събранието се провежда от 14 до 16 април 1876 година в местността Оборище. Но заради предателството на един от присъстващите участници – Ненко Терзийски, местните турски власти научават за взетите решения и предприемат незабавни контрадействия (мерки за арестуването на ръководителите на революционната организация, като изпращат специални конни отделения в Копривщица и Панагюрище.

На 19 април една конна полицейска група, предвождана от Неждеб ага, пристига в Копривщица, за да арестува ръководителите на местния революционен комитет. Опитът за арестуване на Тодор Каблешков е неуспешен, но в отговор на нападението той обявява въстанието на 20 април. Конакът бил превзет, църковните камбани забили, пушките гърмели а от всички улици на Копривщица заприиждали въстаници, облечени с униформи.

Веднага след извършеното нападение Т. Каблешков съставя писмо, с което уведомява апостолите в Панагюрище, където се намират ръководителите на IV революционен окръг, че въстанието е започнало. Понеже писмото е подписано символично с кръвта на едно от убитите заптиета, то става известно като „Кървавото писмо“.

Веднага след получаване на вестта в Панагюрище Георги Бенковски обявява въстанието още на същия ден след обяд. Властта там преминава в създаден Военен съвет, или т.нар. Привременно правителство, начело с Павел Бобеков. На него се възлага ръководството на военните дела. Той изпраща чета начело със стотника Иван Парпулов, известен като Орчо войвода. Четата му трябва да подпомогне въстаниците в Стрелча и да осигури връзката между Панагюрище и Копривщица.

На 22 април в Панагюрище тържествено се освещава въстаническото знаме, изработено от учителката Райна Попгеоргиева Футекова, по-известна като Райна Княгиня.

Веднага след обявяването на въстанието Панайот Волон и Георги Икономов се отправят към североизточните райони на окръга, а Георги Бенковски, който междувременно организира своя конна дружина, т. нар. Хвърковата чета, се насочва към средногорските села Мечка, Поибрене, Мухово и др. и вдига населението на въстание.

Първоначално турското население било смутено, но всички мюсюлмани били призовани на война срещу българите. Първа пада Стрелча, след нея Клисурска, а на 30 април турците превземат и Панагюрище. Бенковски безуспешно се опитва да защити столицата. Изключителен героизъм показват въстаниците от Брацигово, Перушица, Пещера, Батак.

На 7 май турските войски навлезли в Брацигово и арестували ръководителя на местните въстаници Васил Петлешков. Жителите на Перушица оказвали отчаян отпор на турците. Намерили последно убежище в божия храм, много от въстаниците сложили край на живота си, за да не попаднат в ръцете на врага. Кочо Честименски и Спас Гинев убиват жените и децата си, а след това и себе си, като по този начин доказват на дело думите „Свобода или смърт“. Още по-трагична била съдбата на Батак, където в продължение на часове само, били посечени или изгорени повече от 3000 души.

Въстанието в IV революционен окръг, Панагюрище, било потопено в кръв. Хилядите жертви обаче не били напразно. Това проличало в думите на Георги Бенковски, който наблюдавайки от връх Лисец горящото Панагюрище възкликнал: „Моята цел е постигната вече. В сърцето на тиранина аз отворих такава люта рана, която никога няма да заздравее. А Русия — нека тя да заповяда“. В I-ви (Търновски) революционен окръг „кървавото писмо“ пристига със закъснение едва на 25 април, но там въстанието не получава масов характер. Местните комитети сформират чети, с които се надяват да водят успешни действия срещу турците. След тежки боеве обаче, четите са разбити. Особено ожесточени сражения водил отрядът на поп Харитон, който успява да се укрепи в Дряновския манастир и 9 дена се отбранява срещу 10-хилядна турска армия. На територията на Търновски окръг действат и четите на Цанко Дюстабанов и на Йонко Карагьозов. И двете чети в състав около 200 души, имали краткотрайни успехи, след което били унищожени. Във II-ри (Сливенски) окръг властите успяват да арестуват част от изявените комитетски дейци още преди пристигането на „кървавото писмо“. На 3 май е обявено и въстанието в Сливен. Под ръководството на Стоил войвода и Георги Обретенов е сформирана малка чета, която не стига до масови бунтове. На 13 май, след няколкодневни сражения, четата е обкръжена и пленена. Загиват Стоил войвода, Георги Обретенов.

В III-ти революционен окръг (Врачански) въстанието изобщо не избухва. На 4 май известието за въстанието в Южна България стига и във Враца. Комитетските дейци проявяват колебание и нерешителност. Те считали, че въстанието трябва да започне на 11 май. Местното ръководство очаквало появата на чета от Румъния, която да донесе необходимото оръжие и да предизвика масово надигане сред българите. На 18 май въстанието било обявено и във Враца. Събралите се няколкостотин души твърде бързо се разпръснали, след което се разнесла мълвата за настъпването на турските войски. В областта има твърде много турски части и местните дейци така и не се решават на действия.

Още след получаване на вестта за въстанието, в Румъния започва подготовката на голяма чета. След като редица опитни предводители като Панайот Хитов, Филип Тотю и други отказват да я оглавят начело на четата застава Христо Ботев. В състава ѝ влизат около 200 души. Преоблечени като градинари и търговци, четниците се качват на австрийския параход „Радецки“ от няколко румънски пристанища и на 17 май принуждават капитана на кораба да спре на българския бряг до село Козлодуй. Оттук започва походът на четата. Тя се отправя към Балкана, като води тежки сражения с много преследвачи — главно черкези и башибозуци. Особено тежки са боевете при Милин камък на 18 май. На 19 май четата се изкачва на

Врачанския балкан към върха Вола. На 20 май през целия ден се води сражение с превъзхождащите сили на турците. Въпреки всичко четата успява да задържи позициите си. Привечер, след приключване на битката, Христо Ботев пада прострелян от вражески куршум на връх Камарата. След смъртта на войводата четата продължава героичния си поход под предводителството на Никола Войновски. В тежки сражения повечето от четниците са избити, заловени, и само малка част от тях успяват да се прехвърлят в Румъния. На 16 срещу 17 май на български бряг се прехвърля и четата на Таньо Стоянов, състояща се от около 20 души, която преминава в Източна България, но там тя е унищожена като в последната битка загива и войводата. Априлското въстание продължава около 1 месец с относително голяма интензивност. То обхваща много райони на страната и в него участват близо 10 хиляди въоръжени бойци. Потушено с голяма жестокост. Над 30 000 мъже, жени и деца са избити, стотици хиляди българи са подложени на репресии, стотици села са опожарени и ограбени.

Жестокостите на турците не могат да се скрият от света. Сведения за тях първи дават дипломатическите представители на чуждите страни, които пребивават

в империята и журналистите на големите европейски вестници. Изключителни в това отношение са заслугите на управляващия руското дипломатическо консулство в Одрин княз Алексей Церетелев, на генералния консул на американското посолство в Цариград Юджин Скайлер, на американския журналист Джон Макхаган, на англичанина Едвин Пиърс, на американския мисионер Жан дьо Весейн и други. В 200 европейски вестника са публикувани над 3000 журналистически материала, които разкриват истината за потушаването на въстанието. По инициатива на руското правителство е създадена международна анкетна комисия за разследване на извършените престъпления. Активна роля в това отношение играят Юджин Скайлер и Алексей Церетелев. Към тях се присъединява и журналистът Джон Макхаган, който обнародва в английския либерален вестник „Дейли нюз“ серия вълнуващи статии, в резултат на което се разгръща масово движение на солидарност с българите, насочено срещу лорд Биконсфилд — най-известният защитник на Османската империя. В цяла Англия се организират събрания и митинги, събират се помощи за пострадалите. Своята солидарност към българите изразяват и представителите на общността във всички балкански страни, както и в много други държави — Швейцария, Испания, Австро-Унгария, Полша, САЩ, Франция. Най-широк отзвук българските събития намират в Русия. Там се организира масово движение в подкрепа на българите. Руската общественост настоява пред царското правителство незабавно да обяви война на Турция. Сред участниците в движението се открояват писателите Лев Толстой, Тургенев, Достоевски, ученият Менделеев и други. Априлското въстание става мощен революционен стимулатор на цялото българско общество. След разгрома на въстанието настъпва нарастване на политическата активност, насочена към радикално действие.

Въстанието на българския народ от април 1876 година е най-значимата въоръжена изява на национално-освободителното движение. Като всяка национално-освободителна акция това въстание е своеобразна война, която съвместява едновременно политически и военни действия. Макар и смазано, националното въстание постига донякъде своите политически цели. Априлското въстание е най-мощната проява на революционните борби през епохата на Българското възраждане, най-висшата проява на българската национална революция.

Венцислав Манолов – историк
Директор на ОУ „Св. Св. Кирил и Методий“
с. Бежаново, общ. Луковит